

Unitas – Egyházi Könyvtárak Közös Katalógusa és Információs Portálja

Tisztelt Elnök Asszony, kedves kollégák!

Baranya Péter vagyok, a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola könyvtárosa. Előadásomban az egyházi könyvtárak közös katalógusát és információs portálját, az Unitast szeretném bemutatni. Katalógusunk jelenleg 6 történelmi egyház 32 könyvtárának együttműködésében működik.

Főiskolánk Könyvtára a gyakorlati megvalósítója, üzemeltetője az Unitas katalógusnak. a fenntartója, szervező ereje azonban az Egyházi Könyvtárak Egyesülete, a magyarországi és határon túli egyházi könyvtárakat összefogó szakmai szervezet.

"In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus autem caritas" - A szükséges dolgokban legyen egység, a kétesekben szabadság, mindenben pedig szeretet.

Szent Ágoston

A Szent Ágostonnak, az ókeresztény kor egyik legnagyobb hatású gondolkodójának tulajdonított gondolat ihlette a katalógus nevét és egyfajta programot is adott neki.

A bemutatásra kerülő projekt előzményeként egy-két mondatot szeretnék szólni a hazai egyházi könyvtárakról, és az elmúlt évtizedekben bejárt útiújról.

A könyvtárak legősibb csoportját nem kell külön bemutatni. Az egyházi könyvtárak 1950 és 1989 között a „babiloni fogság” állapotában voltak, falak közé zárva, alig vagy egyáltalán nem működve. 1989 után ébredhettek fel a tetszalott állapotból. Gyorsan fel kellett zárkózniuk az általunk „világi”-nak nevezett könyvtárakhoz, 40 éves lemaradást kellett nagyon gyorsan bepótolni, és meg kellett találni helyüket a könyvtári hálózatban.

Főként ez utóbbi bizonyult nehéz feladatnak. A fenntartó által megfogalmazott elvárások, a gyűjtemény jellege, védettsége, és sok esetben a munkatársak régről megmaradt félelme, bizalmatlansága miatt az egyházi könyvtárak sokszor nehezen megközelíthetőnek bizonyultak, nehéz volt az elfogadásuk, hálózatba integrálásuk is. De a könyvtárszakma és az olvasók felé nyitás igénye egyre erősödött. Mára a gyűjtemények közel fele nyilvános könyvtári státusszal és ennek megfelelő szolgáltatásokkal rendelkezik.

Az országos hálózatba való beilleszkedést és az egyházi könyvtárak közti együttműködést elősegítendő jött létre 1994-ben az Egyházi Könyvtárak Egyesülete. A létrehozáskor 23 könyvtárból álló Egyesülés mára 74 tagkönyvtárat számlál, köztük határon túliakat is. Az egyházi gyűjtemények döntő többsége tagja az EKÉ-nek. Egyesülésünk tagja a BETH-nek, az Európai Teológiai Könyvtárak Szövetségének, és együttműködik a hazai könyvtári szervezetekkel.

A felzárkózás a könyvtárinformatika területén is elkezdődött. 2000-ben indult el az egyházi könyvtárak egy csoportjának első, szükség szülte közös katalógusa, a talán többek által ismert Theca. Ez a DOS-alapú Orbis könyvtári programot használó

gyűjtemények katalógusainak webes megjelenítésére született. Kilenc könyvtár adatbázisát tette kereshetővé. Miután az Orbist a könyvtárak többségében lecserélték, a Theca is elhalt. Azonban 5-6 éves működése alatt a visszhangok kedvezőek voltak, bebizonyosodott, hogy van igény és szükség egyházi közös katalógusra.

Az ODR és a MOKKA adatbázisok elindulását követően az egyházi gyűjteményekben is egyre erősödött az igény a közös katalógusokban való részvételre. Ezekben a katalógusokban alig találunk egyházi gyűjteményt, egyedülként a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára került be az ODR-be. Ennek okai nagyrészt az előbb vázolt felzárkózási folyamatban kereshetőek. Informatikai lemaradás, a könyvtári hálózatban betöltött bizonytalan szerep. Anyagi és személyi ellátottságuk sem tette lehetővé az ODR-ben való részvételt sem, habár a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés örvedetesen erősödik. A MOKKA fejlesztési irányai szintén nem számoltak az egyházi könyvtárak részvételével.

A 2005-ben indult MOKKA-R szekció már megalakulásakor meghívta a legjelentősebb muzeális gyűjteményt őrző egyházi könyvtárakat, és tagjai közt nagy számban és aktívan vannak jelen most is.

A MOKKA-ODR megújulását az egyházi könyvtárak is várakozással figyelték. Az első beszámolókból azt olvashattuk, hogy a nem ODR könyvtárak a megyei könyvtárakban kialakításra kerülő regionális közös katalógusokon keresztül tudnak majd csatlakozni. Az egyházi könyvtárak számára ez a lehetőség nem nyújtott volna valódi megoldást. A gyűjteménytípuson belüli széttagoltság megmaradt volna, a megyék közművelődési könyvtárai közé pedig nem illeszkedtek volna speciális, főként muzeális állományokkal.

A MOKKA megújításával párhuzamosan a BETH, az Európai Teológiai Könyvtárak Szövetsége is ajánlásokat tett a teológiai könyvtárak regionális/országos szintű közös katalógusainak elindítására.

Végül az Egyházi Könyvtárak Egyesülése elnöksége eldöntötte, hogy hozzáfog a közös katalógus megvalósításához. A szervezési munkák 2009-ben kezdődtek. A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola Könyvtára vállalta a szervezés és megvalósítás, majd az üzemeltetés feladatát. Nekünk már volt tapasztalatunk több könyvtár közös fenntartásában működő könyvtári rendszer létrehozásában és üzemeltetésében. 2006-óta működik nálunk Corvina szerver, ami hét (2011-től pedig tíz) egyházi könyvtár számára biztosítja az integrált könyvtári rendszert. Felmértük a csatlakozásra hajlandó könyvtárak számát. Kezdetben 15-20 biztosan csatlakozó könyvtárral számolhattunk.

Összeállítottuk a katalógus feladatait:

1. Ökumenikus gyűjtőkör.
2. Lelőhelyinformáció a tájékozódáshoz és a könyvtárközi kölcsönzés számára.
3. Osztott (közös) katalógizálás a legegyszerűbb formájában, a rekordátemelések lehetőségének megteremtése. Ez utóbbinak az egyházi könyvtárak speciális gyűjtőköre miatt is nagy jelentősége van.
4. A tudományos kutatás segítésére tanulmány és cikkbibliográfia beépítése a közös katalógusba. A könyvtárak adatbázisaiban több százezres nagyságrendben találhatóak folyóiratcikk és tanulmány rekordok. Ezek

aggregációjával és kiegészítve az országos cikkbibliográfiák gyűjtőkörünknek megfelelő részével, jelentékeny méretű teológiai cikkadatbázis készíthető.

5. az egyházi gyűjtemények saját arculatának megjelenítése. A könyvtárak nyitottságának, szolgáltatásaik sokféleségének megmutatása. Némely kisebb gyűjteménynek nincs saját honlapja, számukra különösen fontos volt az internetes publicitás. A katalógus köré épített portál biztosítson helyet a résztvevő könyvtárak bemutatkozásának, elérhetőségeinek, egyházi és gyűjteményi híreknek.
6. Tudástár a az olvasók és a könyvtárosok számára hasznos információkkal a kutatáshoz és a mindennapi munkához.

A feladatok összeállításával megfogalmaztuk a követelményrendszert:

- Legyen alkalmas a könyvtárakban elérhető fontosabb dokumentumtípusok (könyv, periodika, kotta, AV és elektronikus dokumentum, muzeális dokumentum, kézirat) rekordjainak tárolására és szolgáltatására
- Legyen képes az egyházi gyűjteményekben használt szoftverek többségétől rekordokat fogadni (Corvina, Aleph, Huntéka, Tinlib, Szikla, Szirén, Orbis, S-Lib stb.)
- Legyen alkalmas virtuális közös katalógus üzemmódra (Z39.50, OAI)
- Tudjon adatokat fogadni a cikkadatbázisokból (HUMANUS, MATARKA stb.)
- Tudjon szabványos gateway-en keresztül adatokat szolgáltatni a könyvtári szoftverek és az országos közös katalógusok (MOKKA, MOKKA-R számára).
- Rendelkezzen a portál arculatához alakítható, sok szempontú lekérdezésre alkalmas webes felülettel.
- A keresésnél a könyvtárak körét lehessen szűkíteni felekezetenként és egyenként is.
- A keresés, böngészés során kijelölt rekordok letölthetőek legyenek szöveges és a MARC szabványoknak megfelelő formátumokban.

Nagyon fontos szempont volt a költséghatékonyság. A beruházás költségeit sem az EKE sem a partner tagkönyvtárak együttesen sem tudták volna biztosítani. E mellett a fenntartási költségeket is úgy kellett terveznünk, hogy az EKE és a résztvevők közös teherviselésével hosszú távon is fenntartható legyen. Ezért a szoftverek kiválasztásánál a nyílt forráskódú technológiákat részesítettük előnyben.

Mivel a jelentkező könyvtárak és az EKE együttesen sem tudták biztosítani a megvalósítás forrásait, a TIOP-TÁMOP pályázatokon pedig nem tudtunk indulni, a NEFMI-hez fordultunk segítségért.

A veszprémi várban álló barokk nagypréposti kúria homlokzatán olvasható egy chronosticon: „Lachrimae tuae et pii ploratus tui exauditi sunt” – „Könnyeid és kegyes sírásaid meghallgatásra találtak” Ekképpen talált meghallgatásra a mi kérésünk is. Az NKA egyedi támogatásban részesítette a projektet. A költségek 50%-át az NKA támogatásából finanszíroztuk, másik 50 %-át pedig a könyvtárak és az EKE biztosította. A projekt kivitelezése a szerver vásárlásával együtt mindössze 2.100.000 Ft-ból valósult meg.

Szerverként egy Intel Sapello szervert vásároltunk, melyben 2 Quad Core Xeon processzor dolgozik. Operációs rendszerként OpenBSD-t telepítettünk. A szerver kiválasztásakor már a virtualizált üzemeltetésben gondolkodtunk.

A katalógust a Szegedi Egyetemi Könyvtár informatikusának Zawiasa Róbertnek (közismertebb nevén Bozónak) a BODZA szoftvere működteti. Ez a szoftver üzemel többek között a MOKKA-R, a HUMANUS, az EHM közös cikkadatbázis és a Szegedi Egyetemi Könyvtár webes katalógusa mögött is. Fontos volt számunkra, hogy Bozó végezte az egyházi könyvtárak által széles körben használt Orbis adatbázisból a muzeális rekordok konvertálását a MOKKA-R-be

A portált a Veszprémi Hittudományi Főiskola rendszergazdája Tátrai József (Drupler Kft) készítette. Ő nagy tapasztalatokkal rendelkezik könyvtári portálok készítésében. Egyedi könyvtári honlapok mellett készített több könyvtár számára közös portált is (Veszprém Városi Művelődési Központ és Könyvtár és 5 társintézménye). A portálhoz alkalmazott CMS szoftver a Drupal lett.

Az Unitas katalógus 2010-ben kezdte meg működését, 25 egyházi könyvtár részvételével. A hivatalos átadásra az EKE 2011. júniusában Pécsen tartott közgyűlésén került sor.

Jelenleg 5 felekezet 31 könyvtárának (24 adatbázis) katalógusa kereshető. Két adatbázis konverziója jelenleg tart. Ehhez járul a HUMANUS teológiai témájú rekordjai. Összesen több, mint 1.200.000 bibliográfiai rekord kereshető.

Az adatbázisok többségét rendszeres időközönként OAI-n keresztüli aratással vagy mentésből készült konverzióval töltjük be az Unitasba. A Huntéka rendszert használó könyvtárak esetében speciális megoldást kellett alkalmaznunk, mivel a könyvtárak többsége nem rendelkezik Z39.50 vagy OAI modullal. Az első évben a Huntéka-on keresztül Z39.50 segítségével biztosították a hozzáférést az Unitas számára, de ez a megoldás nem bizonyult működőképesnek. A Monguz Kft nagylelkűen segítséget nyújtott a probléma megoldásában. Létrehoztak egy külön közvetítő adatbázist a könyvtáraktól az Unitas felé. Így most stabilan működik a Huntékás könyvtárak elérése szintén Z39.50-en keresztül.

A tagok között több olyan könyvtár is van, akik nem rendelkeznek integrált könyvtári rendszerrel, adatbázisuknak nincs önálló online felülete, az Unitas biztosítja számukra az internetes megjelenést. Ilyen a Magyar Unitárius Egyház Könyvtára és a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye.

A Ráday Gyűjtemény esetében azt hiszem egyedülálló megoldás született, ahol a könyvtári közösség próbált segítséget nyújtani egy helyi problémára. A Ráday Gyűjtemény egészen idén Húsvétig az Orbis adatbázisban tárta fel gyűjteményét. Több, mint 72 ezer rekordos modern könyv adatbázisa mellett különösen értékes, rendkívül részletes és alapos régi nyomtatványokat feltáró adatbázisa van. A pályázati kiírások és a szűkös anyagi helyzet miatt nem tudott indulni a TIOP és TÁMOP pályázatokon. Az adatbázisok webes megjelenítése és az Orbis lecserélése azonban már nem várható tovább. 2010-ben adatbázisaikat betöltöttük az Unitasba, és egy nézet segítségével önálló keresőlapot kapott. A feldolgozás pedig tovább

folytatódott az Orbis rendszerben. Az elmúlt év végén elkészült számukra egy önálló webes feldolgozó felület, ahol egyelőre a modern és a muzeális könyvek írhatóak le. E hét elejétől kezdve pedig megszüntették az Orbis használatát, és közvetlenül az Unitasban folytatják a feldolgozó munkát, számukra tehát jelenleg az Unitas „A” könyvtárinformatikai rendszer. Amint lehetőségük lesz rá, saját szerverre költöztetik a Ráday Gyűjtemény adatbázisát, de addig is az Unitast használják ilyen módon is.

Ugyanezt a megoldást fogjuk alkalmazni a közeljövőben az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem Könyvtára számára is.

Az Bodza rendszerben működő adatbázisok, így az Unitas elérhetőségét is megkönnyítendő, elkészült egy kiegészítés a Mozilla Firefox és Internet Explorer böngészőkhöz. A LibX kiegészítő a menüsorba épülő keresőablakot biztosít az adatbázishoz. (<http://libx.org/editions/download.php?edition=48D34513>)

A portálon Tudástárat is elhelyeztünk, melynek egyes szekciói a könyvtárosoknak, más részei inkább az olvasóknak szolgálnak hasznos információkkal. Itt kerül kialakításra egy az egyházak és intézményeik világában eligazodást segítő wiki is.

2011-ben az Unitas további fejlesztésébe kezdtünk, ami a napokban készült el. Ez egy Elektronikus Könyvtár szekció, ahol a feltöltött dokumentumok teljes szövegében kínálunk keresési lehetőséget. A teológiai könyvtárak gyűjtőkörének megfelelően a digitalizált teológiai szakirodalmat igyekszünk összeszedni és szolgáltatni. Ez az irodalom a neten nagyon szétagprózva található, főként civil kezdeményezésben vagy könyvtárak honlapjain. A kis digitális könyvtárak és a bennük fellelhető új és új tartalom már követhetetlen. Ugyanakkor több esetben a könyvtárakban digitalizált dokumentumok várnak internetes publikálásra. Az Unitas elektronikus könyvtárával szeretnénk lehetőséget adni a megjelenítésre, és összegyűjteni a számtalan e-könyvtár anyagát. Egységet (unitas-t) teremteni a széttagoltságban. Az e-könyvtárban metaadatokkal látjuk el az elektronikus dokumentumokat. A bibliográfiai adatok rögzítése mellett tárgyszavazzuk és facettás böngészőben is megjelenítjük. A dokumentumok teljes szövegét indexeljük és kereshetővé tesszük. Minden esetben az eredeti publikálási helyre irányítjuk az olvasót. A dokumentumok feletti rendelkezést az őrző intézményeknek tartva fenn. A könyvtárak által legálisan digitalizált, de a szerzői jogi törvények szerint nem publikálható dokumentumokat is indexeljük, az olvasók számára a találatot bemutatjuk, és a könyvtárak erre kijelölt számítógépein a jogszabályok betartásával használhatóvá tesszük. Az indexeléssel, kereshetővé tétellel az olvasók számára szeretnénk segítséget nyújtani, és növelni a könyvtárak látogatottságát.

A digitalizált dokumentumok bibliográfiai adatai a közös katalógusba is belekerülnek, a digitális tartalom kataszterét is létrehozva.

Ez az e-könyvtár sem az elkülönülést szeretné szolgálni. Az egyházi gyűjteményeket, részt vesznek az országos projekteknél is. Mi a teológia szakterületének áttekintését szeretnénk elérni, kifejezetten a szakemberek és a vallás iránt érdeklődők számára. Az összeggel remélhetőleg láthatóvá válnak azok a

fehér foltok is, ahol nem történt digitalizálás. A későbbiekben ebből kialakítható egy egységes digitalizálási stratégia.

Remélem, hogy ez a bemutató hozzájárul az Unitas használatának és egyúttal az egyházi könyvtárak látogatottságának növeléséhez. A kollégákat is biztatom, keressék fel és használják.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.